

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

Delbetänkandet Avtalad upphovsrätt (SOU 2010:24)

Riksarkivet vill lämna följande synpunkter på rubricerade delbetänkande. Vårt yttrande begränsar sig dock till de delar som berör verksamheter inom myndighetens eget ansvarsområde.

Riksarkivet anser att det bör finnas en större möjlighet att digitalisera och tillgängliggöra även upphovsrättsligt skyddade verk. För Riksarkivets del handlar det framförallt om fotografier, kartor och bilder, varav vissa sk. orphan works. Ett syfte med den pågående digitaliseringen inom myndigheten är att tillgängliggöra det svenska kulturarvet för forskningens behov och för allmänheten. Dessutom sker digitaliseringen av säkerhets- och bevarandeskäl. Digitalisering av material som är frekvent efterfrågat innebär stora fördelar när det gäller att göra handlingarna mer tillgängliga. Skadade handlingar och handlingar som riskerar att förstöras kan därmed bevaras och slitaget på dem minskar. Men det främsta skälet till digitaliseringen är sannolikt ökad tillgänglighet och effektivisering.

De förslag som lämnas innebär, enligt Riksarkivets bedömning, en förbättrad balans mellan upphovsmännens och nyttjarnas intressen. Att skyddade verk på ett enklare sätt kan göras tillgängliga är ett viktigt resultat av kommitténs arbete. Riksarkivet välkomnar därför utredningens ambition av en förenkling och ett förtydligande av det upphovsrättsliga regelverket som idag kan upplevas som komplicerat och ställer sig positivt till alla förslag och initiativ som tas för att förbättra tillgängligheten till arkivmaterialet.

Utredarens ambition har varit att skapa klara och begripliga avtalsregler, att underlätta användningen av skyddade verk och att lättare nå ut till allmänheten. Den föreslagna avtalslicensbestämmelsen (42 a §) ersätter individuella avtal med varje upphovsman, vilket torde leda till förenkling, tydlighet, större förutsebarhet och ger förutsättningar för ett lagenligt nyttjande. Det föreslås vidare att endast en upphovsmannaorganisation inom varje område ska kunna ingå avtal med avtalslicensverkan vilket underlättar för nyttjaren.

Förslagen öppnar också för statliga och kommunala arkiv och bibliotek att tillgängliggöra digitaliserat material på plats i de egna lokalerna (21 §) även över Internet. Genom den nya bestämmelsen införs också en rätt för dessa institutioner att visa filmverk och sceniska verk som finns i de egna samlingarna. Vidare föreslås (42 d §) en utvidgning av rätten för bibliotek och arkiv att digitalisera och framställa exemplar för att därmed underlätta tillgängliggörande för allmänheten.

Förslagen innebär vidare att den som med ensamrätt förvärvat rätt att tillgängliggöra ett verk också måste utnyttja den (nyttjandeplikt).

I det underlag till en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande som Riksarkivet i april lämnade till Kulturdepartementet (Ku 2009/2152/KT) framhölls dock att de föreslagna avtalslicenserna inte skulle kunna utgöra en total lösning för ABM-sektorn när det gäller hanteringen av upphovsrättsligt skyddade objekt.

Den övervägande delen av de arkiv som förvaras hos statliga och kommunala arkivmyndigheter utgörs av allmänna handlingar som begreppet definieras i Tryckfrihetsförordningen. Sådana allmänna handlingar som upprättas hos myndigheterna och sedan arkiveras hos en arkivinstitution, är i stor utsträckning fria från upphovsrättsliga hinder, men de kan innehålla objekt som är skyddade verk exempelvis kartor, olika typer av bildkonst, musikaliska verk och diktverk. Till detta område måste också räknas ljud- och bildinspelningar, fotografier mm.

För de handlingar som inkommit till en myndighet från enskilda gäller upphovsrätten fullt ut om kraven på verkshöjd är uppfyllda. Inslaget av skyddade verk är därför större för de enskilda arkiv som förvaras hos olika arkivinstitutioner. Hur stort är idag oklart. Andelen enskilda arkiv hos exempelvis Riksarkivet är idag ca 8 hyllmil av det totala beståndet på ca 70 hyllmil. Riksarkivet har hittills inte varit tvunget att annat än i enstaka fall hantera frågan om avtal om användningen av upphovsrättskyddat material där rättigheterna ägs av en annan part. Enligt URL har de statliga och kommunala arkivmyndigheterna, dvs. Riksarkivet samt kommun- och landstingsarkiv, rätt att framställa och sprida exemplar av verk.

En strikt tolkning av det lagda förslaget innebär att exempelvis de regionala folkrörelse- och näringslivsarkiven och andra ABM-institutioner (exempelvis museerna) som inte är arkivmyndigheter inte skulle ha dessa rättigheter. Detta måste anses som ett problem, särskilt i de fall då offentliga arkivinstitutioner samarbetar med regionala enskilda arkiv, t ex i regionala centrumbildningar. I diskussionen de senaste åren har frågan om avtalslicenser som lösning på ABM-sektorns problem med det upphovsrättsliga regelverket lyfts fram. Enligt § 42 i URL gäller en avtalslicens för utnyttjande av verk på visst sätt, när ett avtal har ingåtts om utnyttjande av verk på sådant sätt med en organisation som företräder ett flertal svenska upphovsmän på området. Avtalslicensen ger användaren rätt att utnyttja verk av det slag som avses med avtalet trots att verkens upphovsmän inte företräds av organisationen.

Man har här identifierat ett gemensamt intresse med inte minst bibliotekssektorn, men det finns viktiga skillnader mellan arkiv- och bibliotekssektorn. Biblioteken kan lätt avgränsa och definiera vad som är skyddade verk. Vad som tryckts och getts ut får per definition anses ha verkshöjd. Till skillnad från arkiven har man en synlig och ständigt närvarande motpart i form av upphovsmannaorganisationer och förlag.

Arkivmyndigheternas situation är väsentligt skild från bibliotekens. Till att börja med äger arkivmyndigheternas huvudmän, dvs. staten eller kommunerna, verken utom i de fall det rör sig om depositioner.

Arkivhandlingarna har som regel inte publicerats, och inte utgivits i tryckt form. Om de kopieras eller visas (exemplarframställning) kommer ingen förläggare att berövas inkomster. Upphovsmännen är en brokig och disparat grupp, de flesta är inte professionellt utövande konstnärer eller författare, även om en del alster skulle kunna anses ha verkshöjd. Enbart originalitet, att ett objekt endast finns i ett exemplar i arkivet utan några övriga estetiska eller litterära förtjänster i övrigt, kan knappast tänkas utgöra någon framtida inkomstpotalential för upphovsmannen om denne kan identifieras.

Om tanken är att avtalslicenser skulle kunna vara lösningen för att undvika alltför omfattande eftersökningar av okända upphovsmän, uppstår problemet att det oftast inte finns någon given motpart för arkiven att förhandla med. Ska till exempel fotografernas organisationer också avtala om bilder som inte anses ha verkshöjd utan endast omfattas av den 50-åriga skyddstiden efter tillkomsten? Det har tidigare framförts från arkivhåll att arkivens situation kräver en särlösning, eftersom enstaka exemplarframställning hos en arkivmyndighet i de flesta fall inte berövar upphovsmännen några inkomster. Om detta gäller också i dagens informationssamhälle med digitalt tillgängliggörande kräver dock ytterligare diskussion.

Beslutande i detta ärende har varit ställföreträdande riksarkivarie Anna-Karin Hermodsson. Närvarande vid ärendets slutliga handläggning har även varit chefsjuristen Ewa Westre Stövander samt arkivrådet Ann Hörsell föredragande.

Anna-Karin Hermodsson

Ann Hörsell